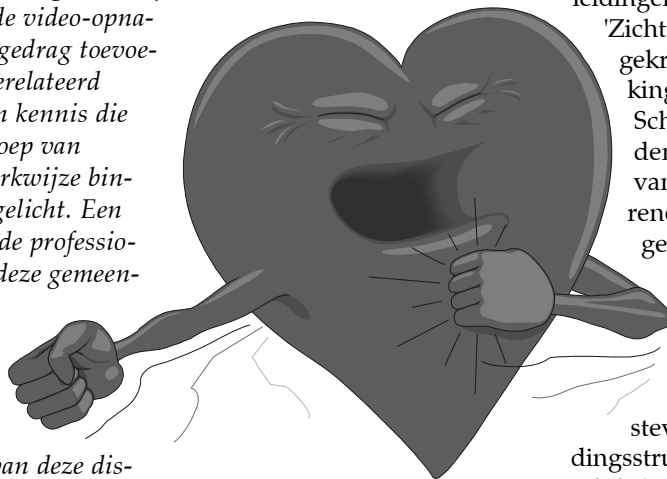

Kenmerken van excellent leraarschap in beeld

Dit artikel gaat over excellentie in het leraarsberoep en is een beknopt verslag van het twee jaar durende project 'Zicht op Excellentie', dat met subsidie van de regeling krachtig Meesterschap is uitgevoerd. Aan het project hebben tien basisscholen en een lerarenopleiding deelgenomen. Het doel van het project was om kenmerken van excellent leraarschap multimediaal vast te leggen en inzicht te verwerven in het samenwerkingsproces dat aan deze vastlegging vooraf gaat. In dit artikel gaan we in op het begrip excellentie en hoe we dit begrip aan de hand van een meta-analyse van Hatti (2003) hebben ingevuld. Vervolgens bespreken we de functie van rich media cases bij het vastleggen en duiden van excellent leraarsgedrag. We bespreken welke informatie we aan de video-opnamen van excellent leraarsgedrag toevoegen. Deze informatie is gerelateerd aan de verschillende typen kennis die samenhangen met het beroep van leraar. De gehanteerde werkwijze binnen het project wordt toegelicht. Een centraal begrip daarbij is de professionele leergemeenschap. In deze gemeenschap wordt de discussie over excellentie gevoerd en worden concretisering van aspecten van excellentie verkend. Het entameren van deze discussie en de inspiratie die dat oplevert is een belangrijke opbrengst van het project geweest. Excellent leraarsgedrag vastleggen via rich media bleek een lastiger opgave dan vooraf ingeschat. In de slotparagraaf van dit artikel gaan we daar nader op in. In deze paragraaf geven we ook aan hoe de verworvenheden van dit project van betekenis kunnen zijn voor lerarenopleidingen in het algemeen en hoe we zelf verder gaan met de opbrengsten.

Inleiding

'Zicht op Excellentie', het project dat in dit artikel centraal staat, heeft tot doel kenmerken van excellent leraarschap multimediaal vast te leggen en inzicht te verwerven in het samenwerkingsproces dat aan deze vastlegging vooraf gaat. Dit project heeft een subsidie ontvangen in het kader van de regeling 'Krachtig meesterschap'. Deze regeling heeft tot doel excellentie binnen het opleiden van leraren en het beroep van leraar te bevorderen. De subsidieregeling is bestemd voor samenwerkingsverbanden van lerarenopleidingen en scholen. Het project

'Zicht op Excellentie' heeft vorm gekregen binnen het samenwerkingsverband Opleiden in de School (OidS) Twente. Opleiden in de School is een manier van opleiden waarin de lerarenopleiding en (basis) scholen gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor het opleiden, begeleiden en beoordelen van (toekomstige) leraren.

Opleiden in de School is stevig verankerd in de opleidingsstructuur van Hogeschool Edith Stein en krijgt vorm in de samenwerking met dertien schoolbesturen binnen de regio: het Twents Educatief Partnerschap. Vijf schoolbesturen, die in vroeg stadium bij het partnerschap betrokken waren, gaven de wens te kennen om via gemeenschappelijke projecten vorm te geven aan hun

innovatieagenda. Dit project, dat in samenwerking met het lectoraat Rich Media & Teacher Learning wordt uitgevoerd, is daar een voorbeeld van. In dit artikel werken we eerst het begrip excellentie nader uit en geven aan hoe we dit begrip in het kader van ons project hebben ingevuld. Daarna beschrijven we de inzet van rich media waarmee we kenmerken van excellent handelen zichtbaar en toegankelijk hebben gemaakt. Verder beschrijven we de manier waarop we in dit project in professionele leergemeenschappen gewerkt hebben. Tot slot bespreken de 'lessen' die we uit dit project geleerd hebben en hoe we met de opbrengsten verder gaan.

Excellentie in het leraarsberoep

'Excelleren' mag zich in het onderwijsbeleid in een toenemende populariteit verheugen. Het stimuleren van excellentie vormt bijvoorbeeld een onderdeel van de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs (OC&W, 2007). Ook heeft de minister de Onderwijsraad gevraagd om over het bevorderen van excellentie onder leraren advies uit te brengen (Onderwijsraad, 2011). Hierover kan vanuit het perspectief van het individu, maar ook vanuit het perspectief van de taakuitoefening gedacht worden. Een uitstekende func-

AUTEUR(S)

Ellen van den Berg,
Hogeschool Edith Stein/
OCT en Universiteit
Twente

Edmée Suasso
de Lima de Prado,
Hogeschool Edith Stein/
OCT

tionerende professional kan als excellent gekwalificeerd worden. Zo kun je Sven Kramer, gezien zijn prestaties, een excellente schaatser noemen.

Een ideale uitvoering van een taak uit een professioneel palet kan ook als excellent gekwalificeerd worden. De perfecte start bij schaatsen is hiervan een voorbeeld.

De vergelijking tussen een schaatser en een leraar gaat echter niet helemaal op. Bij een schaatser is de excellente schaatser veelal degene die de beste prestatie levert en die prestatie is eenduidig geformuleerd. De beste schaatser rijdt de snelste tijd. Analooq daar aan zou je kunnen zeggen dat de beste leraar de hoogste resultaten met zijn/haar leerlingen boekt.

Echter, deze resultaten zijn veelomvattend en meestal niet in een enkelvoudige maat uit te drukken. Ook is het heel lastig om voor leraren vergelijkbare omstandigheden te creëren waardoor een 'eerlijke' vergelijking kan plaatsvinden. Bovendien is er geen één op één relatie tussen de prestaties van de leerling en die van de leraar. Integendeel veel leraren en ook anderen dragen bij aan de prestatie van leerlingen. Kortom het bepalen of een individuele leraar excellent is, is nog niet zo eenvoudig. Vandaar dat het aanwijzen van excellente leraren meestal via de reputatiemethode geschiedt. De uitmuntende leraar wordt door leerlingen, collega's, manager of experts op het schild geheven. Ook de Onderwijsraad kiest voor deze methode bij het aanwijzen van de excellente leraren. De scholen wijzen zelf die 5% aan (zie ook p. 5 van dit tijdschrift). De verkiezing van de Leraar van het Jaar, zoals die door de Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL) georganiseerd wordt, is een voorbeeld van het toepassen van de reputatiemethode. Leerlingen kunnen hun leraar nomineren en een jury wijst in een getrapte procedure de leraar van het jaar per sector aan. Kenmerkend voor de reputatiemethode is dat ze zich alleen richt op het aanwijzen van de excellente leraren en dat de criteria en de weging van die criteria meestal niet heel gedetailleerd beschreven staan en de wijze waarop ze gehanteerd worden vaak niet erg transparant zijn.

We willen achterhalen wat excellentie in de beroepsuitoefening betekent zodat dit een prominente rol kan spelen in het opleiden van professionaliseren van leraren.

Excellente leraren kunnen ook gepositioneerd worden aan de top van een schaal. Deze schaal loopt vaak van zwak naar voldoende, goed en excellent. In verschillende studies wordt excellentie op deze manier gehanteerd en gerelateerd aan essentiële kwaliteiten van leraren die een positieve impact hebben op het leren en welbevinden van leerlingen (Barber, 2007; Muijs & Reynolds, 2005). Deze kwaliteiten kunnen gebruikt worden om individuele leraren te beoordelen maar ook om zicht te krijgen op kenmerken van professioneel handelen die 'er echt toe doen'. Deze laatste invalshoek hebben we gekozen in ons project 'Zicht op Excellentie'. We willen achterhalen wat excellentie in de beroepsuitoefening betekent

zodat dit een prominente rol kan spelen in het opleiden van professionaliseren van leraren. In onze zoektocht hebben we steun gevonden in het werk van Hattie (2003). Op basis van een meta-analyse van onderzoek naar excellent leraarsgedrag beschrijft Hattie kenmerken waarin excellente leraren zich onderscheiden van ervaren en beginnende leraren. Samengevat luiden de conclusies dat excellente leraren:

- A een diepgaander inzicht hebben in, en een uitgebreider handelingsrepertoire hebben op inhoudelijk en vakdidactisch terrein;
- B meer rekening houden met de specifieke context waarin het leren plaatsvindt en beter in staat zijn patronen te herkennen in de multi-dimensionaliteit van een klas, waardoor zij sneller en adequater reageren;
- C beter inzicht hebben in de moeilijkheden die leerlingen met de leerstof kunnen hebben en door het geven van feedback bekwaam hierop in kunnen spelen. Ook hebben zij een onderzoekende houding ten aanzien van het leren van leerlingen;
- D meer passie voor hun beroep hebben en zich respectvoller uiten over hun leerlingen;
- E een positievere invloed op het leren van leerlingen hebben omdat zij passende en uitdagende taken aan hun leerlingen aanbieden (adaptief vermogen). Bovendien richten zij zich minder op feitenkennis en meer op samenhangend en inzichtelijk leren.

Binnen deze vijf hoofdgroepen onderscheiden zich zestien kenmerken (zie bijlage op p. 22). Deze evidence-based kenmerken van excellent leraarsgedrag zijn in algemene termen geformuleerd. Daarmee vormen zij een goed startpunt om de expertise van excellente leraren in kaart te brengen. Het is echter nodig om deze algemene kenmerken te concretiseren zodat zij als verduidelijking en als voorbeeld kunnen dienen. In dit project hebben we rich media cases ingezet als middel om dit te realiseren. In de volgende paragraaf gaan we nader op het begrip 'rich media casus' in en lichten we de betekenis voor het project Zicht op Excellentie toe.

Rich Media cases: video+

Rich media cases zijn digitale omgevingen waarin bewegende beelden (video) van praktijksituaties gecombineerd worden met andere relevante informatiebronnen (Van den Berg, Wallace & Pedretti, 2008). Deze informatiebronnen kunnen de vorm van tekst, audio of beeld hebben. Kenmerkend voor een rich media casus is dat alle informatie binnen een digitale omgeving toegankelijk is.

Video-opnamen van onderwijsituaties maken het handelen van leraren in relatie tot hun leerlingen letterlijk zichtbaar. Geen andere medium is zo goed in staat om een gevoel van nabijheid te creëren: de kijker lijkt ooggetuige van wat zich in de klas afspeelt. Wat de kijker te zien krijgt wordt echter bepaald door de camera-positie en editing genomen beslissingen. In die zin is een dergelijke video-opname een selecte weergave van de onderwijspraktijk. Video-opnamen hebben als belangrijk voordeel dat ze de vluchtige praktijksituaties vastleggen en voor bestudering toe-

gankelijk maken. De video-opnamen kunnen met anderen bekeken worden en naar believen stilgezet of opnieuw afgespeeld worden.

Drie informatieschillen

Juist dit vastleggen en de mogelijkheid voor gezamenlijke bestudering maken video-opnamen zo geschikt voor ons project, we willen immers meer zicht krijgen op excellent leraarsgedrag. Een eerste stap daarbij is dit gedrag vastleggen. In de video-opname is het professionele handelen te zien en de kennis die in dit handelen besloten ligt. Cochran-Smith en Lytle (1999) typeren deze kennis als kennis-in-de-praktijk. Dit is de veelal impliciete kennis die leraren door middel van (reflectie op) professioneel handelen gedurende hun loopbaan opbouwen. Persoonsgebonden en contextspecifiek zijn kenmerken van dit type kennis. Deze kennis is tijdens bijvoorbeeld het lesgeven voortdurend, vaak onbewust, op de achtergrond aanwezig. Kennis-in-de-praktijk maakt het mogelijk dat leraren in een fractie van een seconde beslissingen over hun handelen kunnen nemen. Deze tacit (onbewuste) kennis beïnvloedt het handelen van de leraar rechtstreeks. Het waarnemen van deze kennis is vanwege de verwevenheid met de context én de persoon van de leraar niet eenvoudig. Meer ervaren leraren zijn beter in staat dit type kennis te benoemen wanneer zij naar een video kijken dan studenten van een lerarenopleiding (vgl. Vervoort & Van den Berg, 2008). In het project Zicht op Excellentie willen we onze zoektocht naar de expertise (kennis) achter het excellente handelen starten in het primaire proces. Hier worden de resultaten van leerlingen immers rechtstreeks beïnvloed door op kennis gebaseerd handelen van de leraar. Alleen video-opnamen zijn echter niet voldoende om die kennis te ontsluiten. Daarvoor is deze kennis te impliciet en te veel verweven met persoon en context. Daarom hebben we de video-leraar gevraagd om, na het zien van de

video-opnamen, het handelen toe te lichten. Dit is een eerste schil van informatie die aan de video-opname wordt toegevoegd.

Aan de video-opnamen hebben we een tweede type kennis toegevoegd: kennis-van-de-praktijk (Cochran-Smith & Lytle, 1999). Dit type beschrijft de kennis die door groepen leraren wordt ontwikkeld. Deze kennis is het resultaat van gezamenlijke activiteiten van leraren waarbij zij hun lespraktijk en de assumpties daarachter kritisch beschouwen. Kennis-van-de-praktijk is geëxpliciteerde kennis die zowel ervaringskennis bevat als kennis met een formele status. Leraren die deelnamen aan ons project zijn in verschillende situaties uitgenodigd om de video-opnamen te bekijken met de vraag de kennis die aan het excellente handelen ten grondslag lag gezamenlijk te articuleren. Deze informatie is als een tweede schil aan de video-opname toegevoegd.

De derde schil aan informatie bestaat uit wat Cochran-Smith en Lytle kennis-voor-de-praktijk noemen. Hier gaat het om formele kennis zoals algemene theorieën en onderzoeksuitkomsten uit verschillende disciplines. Dit type kennis wordt ook wel gecodificeerde kennis genoemd omdat er meestal een schriftelijke neerslag van is. Studenten van lerarenopleidingen vatten deze kennis vaak samen onder de noemer: 'de theorie'. In het project Zicht op Excellentie zorgt de verbinding tussen het excellente professionele handelen en de theoretische achtergrond voor een breder, generalistisch, perspectief. Toevoegen van drie informatieschillen helpt, zo is onze verwachting, de toeschouwers om de video-opnamen van excellent leraarsgedrag te interpreteren. *Learn-to-notice* en *knowledge based reasoning* zijn de begrippen die van Es en Sherin (2008) daaraan verbinden. De drie informatieschillen richten de aandacht van de kijker op die aspecten van de video-opname die door de ontwerpers als relevant voor excellent leraarsgedrag zijn aangemerkt. Deze gerichte aandacht draagt op haar beurt weer bij aan de ontwikkeling van kennis over excel-

Videofragment Reflection on Action (RIA) Kennis van de beroepsgroep Theorie

De werking van het hart

In dit fragment zie je een leerling uit groep 4 die in onze projectgroep een presentatie geeft over de werking van het hart. In de projectgroep zitten leerlingen van de scholen Widerode en Touw ladder uit Wierden.

Embed <OBJECT title="JoomlaWorks All">

Figuur 1: Schemafbeelding van een rich media casus

lent leraarsgedrag. In het voorbeeld hieronder staat hoe een rich media casus concreet is vormgegeven. De rich media casus uit het voorbeeld past binnen het thema 'onderwijs aan meerbegaafde kinderen'.

In het project Zicht op Excellentie willen we onze zoektocht naar de expertise (kennis) achter het excellente handelen starten in het primaire proces. Hier worden de resultaten van leerlingen immers rechtstreeks beïnvloed door op kennis gebaseerd handelen van de leraar

Tabbladen op de website

Het eerste tabblad leidt naar het videofragment. Op deze video is te zien dat één van de leerlingen een presentatie gaat geven over de werking van het hart. Echter, de leerling is zo zenuwachtig dat hij niet aan de presentatie begint. Zijn leraar helpt hem via gerichte vragen op weg zodat de jongen zijn presentatie op een goede wijze kan geven. In dit fragment komt het kenmerk A2 van Hattie (2003) naar voren: excellente leraren zijn goed in staat problemen op te lossen. In deze video reageerde de videoleraar op een onverwacht probleem dat zich voordeed en loste dit vanuit haar pedagogische bekwaamheid op. De video laat de kennis-in-de-praktijk zien.

Het tweede tabblad heet reflection-on-action: hier licht de leraar uit het videofragment toe waarom ze handelt zoals ze handelt. Hierdoor wordt de praktijkkennis van de leraar geëxpliciteerd. Zij meldt bijvoorbeeld dat ze gebruik heeft gemaakt van haar kennis over het karakter van de leerling bij het formuleren van haar aanwijzingen.

Het derde tabblad geeft toegang tot de kennis van de beroepsgroep en bevat een toelichting op het fragment op basis van de kennis-van-de-praktijk (de ervaringskennis van de beroepsgroep). Hiermee wordt het fragment in een breder kader geplaatst. Bij dit fragment plaatst de directeur van de school het handelen van de videoleraar in een breder perspectief door dit handelen te verbinden aan de visie van de school. In andere cases zien we achter dit tabblad een teamdiscussie.

In het vierde tabblad wordt theoretische achtergrondinformatie gegeven. Deze informatie kan specifiek gericht zijn op het handelen van de videoleraar of het fragment in een breder didactisch kader plaatsten. De theoretische basis in deze casus verwijst naar het bevorderen van zelfvertrouwen (Bandura, 1997). De wijze van werken met deze meerbegaafde kinderen is gebaseerd op een didactiek die bekend staat als de creatiespiraal (Knoope, 1997). De video-opname leent zich voor verbinding met diverse typen formele kennis (kennis-voor-de-praktijk).

Werkwijze binnen het project

Eén van de doelen van het project Zicht op Excellentie is inzicht verwerven in het proces van multimedial vastleggen van excellent leraarsgedrag. De

hoofdmoot van de werkzaamheden van het project zijn uitgevoerd in professionele leergemeenschappen. In deze gemeenschappen vond kennisdeling rond excellent leraarschap plaats en de deelnemers ondernamen activiteiten om de rich media cases vorm te geven. Leden van de kenniskring van het lectoraat hebben een rol gespeeld als denktank achter het project. Een eerste aanzet om handelen van leraren te duiden met behulp van kenmerken van excellentie is binnen de kenniskring gedaan. De opbrengst, een videofragment met drie informatieschillen, heeft als voorbeeld gediend bij activiteiten in de diverse leergemeenschappen. In deze paragraaf bespreken we de werkwijze van de professionele leergemeenschappen binnen de school en de professionele leergemeenschap die gevormd werd door vertegenwoordigers van de gezamenlijke projectscholen.

Kennisdeling binnen de school

Aan de deelnemende basisscholen is voorafgaand aan het project gevraagd *één of enkele thema's* aan te geven waarop zij zich willen profileren. Voorbeelden hiervan zijn: hoogbegaafdheid, early childhood English en woordenschatdidactiek voor allochtone leerlingen. De thema's kunnen als context dienen voor excellent leraarsgedrag. In de praktijk bleek het niet zo eenvoudig om thema's voor het project aan te wijzen. Aanvankelijk was het de taak van de schoolopleiders om deze thema's vast te stellen. Echter, het bleek buiten de invloedssfeer van de schoolopleider te vallen om dit ook daadwerkelijk te doen. Voor de themakeuze en de discussie over excellent leraarsgedrag rond dit thema in het schoolteam bleek de steun van de directeur onontbeerlijk. Een positief neveneffect was dat de directeuren regelmatig gezamenlijk overleg gingen voeren met de projectleiding over de gang van zaken rond het project.

De volgende stap in het project is om over de vastgestelde thema's videobeelden van excellent leraarsgedrag te verzamelen. Deze beelden worden besproken met collega's. Deze bespreking leidt tot de beslissing of de video-opname met de andere projectscholen gedeeld mag worden. Het was de bedoeling dat ook studenten en lerarenopleiders binnen de school een actieve rol zouden vervullen in de bespreking van de beelden. Dit bleek lastig te organiseren. In de terugblik gaan we hier nader op in. De consequentie is dat de discussie over excellent leraarschap op de deelnemende scholen vooral door directie en leraren van die scholen zelf gevoerd is. De mate waarin deze kennisdeling breed binnen het hele team plaatsvond verschilde sterk per school. Op sommige scholen werd een kleine groep geformeerd terwijl op andere scholen teambreed video-opnamen werden bediscussieerd. Dit verschil, zo leerde het directeurenoverleg, had te maken met de mate waarin een school in de gelegenheid was prioriteit te geven aan dit project in relatie tot andere afspraken.

Kennisdeling tussen de 10 scholen in het project

Nadat de beelden op de afzonderlijke scholen besproken zijn, worden ze in een breder verband gedeeld. Dit gebeurt binnen een *professionele leergemeenschap* die schooloverstijgend is samengesteld. Deze

gemeenschap bestaat uit schoolopleiders, ICT-coördinatoren van de basisschool en projectmedewerkers van de hogeschool. De kennisdeling vindt plaats op zogenaamde DINKEL-dagen (*DI*gitaal *NE*twerkwerk *KE*nnisdeling *EX*cellent *L*eraarschap). Op deze dagen komen de deelnemers bij elkaar om de video-opnamen met elkaar te bespreken. Binnen het project bestaat ook de mogelijkheid virtueel met elkaar in gesprek te gaan over de beelden via een afgeschermd YouTube kanaal. Het delen en commentariëren van video-opnamen via YouTube blijkt echter niet goed te werken, ondanks een technische instructie en online beschikbare handleidingen. Tijdens het project blijkt dat het bespreken van videofragmenten en ze in termen van excellentie te duiden om face-2-face ontmoetingen vraagt. Het verbinden van die termen aan concrete videobeelden van leraarsgedrag vraagt om een intensieve communicatie over en weer waarin vragen gesteld kunnen worden en toelichtingen op maat gegeven kunnen worden. Gaandeweg het project bleek dat deze DINKEL-dagen de kern van het project vormden waar kennis opgebouwd en gedeeld werd rond het zichtbaar maken van excellent leraarschap.

Gedurende de tweejarige looptijd van het project hebben twaalf DINKEL-dagen plaatsgevonden. Op vrijwel alle DINKEL-dagen zijn video-opnamen van excellent leraarsgedrag besproken. De schoolopleider licht bij het inbrengen van een 'casus' het proces van de totstandkoming toe en geeft een verantwoording voor gemaakte keuzes. De casus bestaat uit video-opnamen in de klas van een ervaren leraar. De schoolopleider duidt de casus aan de hand van kenmerken van excellent leraarschap. Diegene die de casus inbrengt blijkt doorgaans vol enthousiasme over de opname te kunnen vertellen en 'ziet' er veel kenmerken van excellent leraarsgedrag in. Anderen echter 'zien' dat niet altijd. In veel gevallen blijkt het gedrag ook niet zo duidelijk op de video-opname te zien, maar putte diegene die de video-opname inbracht voor een deel uit het geheugen, zij had immers de hele les gezien. Soms speelt ook de algemene waardering voor de capaciteiten van de video-collega een rol om het gedrag als excellent te labelen. De video-opnamen functioneerde als een trigger om een discussie op gang te brengen en vervulde die functie uitstekend. Echter, het is de bedoeling van het project om de cases ook voor een breed publiek toegankelijk te maken. De functie van de video is dan dat het een exemplarische casus laat zien die als een model kan dienen (vgl. Van den Berg, Wallace & Pedretti, 2008). Om dit mogelijk te maken is een andere, meer doelgerichte, verzameling van beelden nodig, waarbij vooraf een inschatting gemaakt is van de situatie en het daaraan gekoppelde kenmerk van excellent leraarschap. Een middel om richting te geven aan het verzamelen van beelden is het maken van een storyboard. Een storyboard is een verzameling uitgetekende klassensituaties met toelichtingen. Vooraf bedenken de makers van de video dus wat ze in beeld willen brengen, tekenen dit uit en lichten het toe. Een storyboard bewijst ook goede diensten in de communicatie met de videoleraar. Hij weet vooraf wat van hem verwacht wordt en kan daarop anticiperen.

Terugblikkend kunnen we stellen dat er tijdens de DINKEL-dagen een professionele leergemeenschap is ontstaan waarin de schoolopleiders, ICT-coördinatoren en de kenniskringleden vanuit de hogeschool intensief van gedachten hebben gewisseld over excellent leraarsgedrag en dit ook concreet handen en voeten hebben gegeven in de vorm van video-opnamen. Een selectie uit deze opnamen vormde de basis voor het ontwikkelen van rich media cases voor de website.

Toegankelijkheid website

Alle opleidingsscholen zijn erin geslaagd om minimaal één casus op de website te plaatsen. In totaal zijn meer dan 20 cases op de website geplaatst. Tijdens één van de laatste DINKEL-dagen ontstond een discussie of het verstandig is de website voor iedereen toegankelijk te laten zijn. Oorspronkelijk was dit wel de bedoeling maar we hebben besloten de website achter een inlogcode te zetten. Een zwaarwegend argument was dat het duiden van de waarde van het videofragment vraagt om expertise op het gebied van het thema, de leerlingengroep en kennis van de context. Het bleek onvoldoende mogelijk deze informatie via een rich media casus op de korte manier toe te lichten die een webgebruiker verwacht. De rich media cases kunnen daarmee aanleiding geven tot misinterpretaties. Een voorbeeld van zo'n interpretatie zagen we bij de casus over de werking van het hart (p.19). Iemand vond het gedrag van de videoleraar onverantwoord omdat ze te moeilijke leerstof aanbood. De informatie dat het hier een cognitief meer begaafd jongetje betrof werd blijkbaar niet in het oordeel betrokken. De rich media op de website zullen nu worden ingezet bij het opleiden van pabo-studenten en professionaliseringsactiviteiten omdat dan een deskundige lerarenopleider de casus in het juiste perspectief kan plaatsen en kan verbinden met de leerdoelen.

Terugblik en vooruitblik

De kenmerken die Hattie onderscheidt betreffende excellent leraarschap, hebben in het project 'Zicht op Excellentie' een prominente rol gespeeld. We (tien basisscholen en een lerarenopleiding) hebben ons ingezet om deze kenmerken te vertalen naar concreet gedrag van leraren en hebben dit multimediaal vastgelegd. In de rich media cases is het handelen van de leraar opgenomen alsmede de kennis die aan dat handelen ten grondslag ligt. Terugblikkend kunnen we constateren dat de kenmerken van excellent leraarschap in het project een productieve functie hebben vervuld. Deze kenmerken functioneerden in toeneemende mate als een professionele taal om leraarsgedrag te typeren. Dat is belangrijk, want deze kenmerken beschrijven eigenschappen en gedragingen van leraren die daadwerkelijk van invloed zijn op de leerresultaten en/of op het welbevinden van leerlingen. Deze essentiële zaken op een onderbouwde manier met elkaar bespreken bevordert de professionele dialoog die wezenlijk is voor de ontwikkeling van de beroepsgroep.

Het vastleggen van excellent leraarsgedrag in rich media cases was geen eenvoudige opgave. Ten eerste zijn we er niet in geslaagd een eenduidig demarcatie-criterium te vinden om 'goed leraarsgedrag' en 'excellent leraarsgedrag' van elkaar te onderscheiden. Ten tweede bleek dat het contextspecifieke van excellent leraarsgedrag veel toelichting vraagt. Dergelijke toelichtingen zijn moeilijk te geven voor een doelgroep die breed en gevarieerd is, zoals bezoekers van een website. Ten derde bleek dat een zekere encensering vooraf leidt tot gerichtere video-opnamen over een specifiek aspect van excellent leraarsgedrag. Het nadeel hiervan is dat geen recht gedaan wordt aan het feit dat beslissingen die tot excellent gedrag vaak in een split-second genomen worden.

Zicht krijgen op verschillende kenmerken van excellentie vraagt om een 'nieuwe manier van kijken' naar onderwijssituaties.

Zicht krijgen op verschillende kenmerken van excellentie vraagt om een 'nieuwe manier van kijken' naar onderwijssituaties. De beschouwer focust op een aspect van excellent leraarsgedrag en dat verschilt van een meer integrale en kritische blik op een onderwijsleersituatie. Met focus bedoelen we hier dat een specifieke aspect van excellentie gekoppeld wordt aan het concrete gedrag van de leraar. Lerarenopleiders hadden aanvankelijk moeite met deze manier van kijken. Het 'uitbannen' van andere gedragingen van de leraar tijdens de les bleek lastig omdat de meeste lerarenopleiders in hun werk zich juist richten op een meer volledige beoordeling van sterke, maar ook zwakke punten van een les.

Mede als gevolg van de aandacht voor de kenniscomponent in het pabocurriculum is dit curriculum voorschrijvender en aanbodgerichter geworden. Dit heeft als neveneffect dat er voor studenten weinig ruimte is om in een project als 'Zicht op Excellentie' te participeren. Het is slechts een enkele keer gelukt hen bij dit project te betrekken. Dat is jammer want we zijn er van overtuigd dat het heel leerzaam voor studenten is om zich te richten op de kenmerken van excellent leraarschap. Bovendien past het binnen de visie achter Opleiden in de School dat studenten deel uitmaken van een professionele leergemeenschap.

Het project heeft inzichten opgeleverd die ook relevant kunnen zijn voor andere lerarenopleidingen. Tevens willen we de verworvenheden van dit project verder uitbouwen binnen het Twente Educatief Partnerschap. Een belangrijke opbrengst van dit project is dat lerarenopleiders (op school en instituut) met elkaar in gesprek gaan over de essentie van het leraarsberoep. De centrale vraag is: welke gedragingen en bijbehorende cognities maken gedrag excellent en daarmee nastrevenswaardig? Hattie heeft met zijn onderzoek een helder kader voor zo'n dialoog gegeven. Deze dialoog, zo leert onze ervaring, heeft een positieve impact. Het is inspirerend om met elkaar

over de kwaliteit van beroepsuitoefening te praten door het accent te leggen op wat wél heel goed gaat. Video-opnamen zijn bijzonder nuttig om de dialoog te situeren in concrete onderwijspraktijken. Daarmee krijgt de discussie een gemeenschappelijk anker.

Binnen het Twente Educatief Partnerschap willen we het idee van een professionele leergemeenschap die excellent leraarsgedrag als onderwerp heeft voortzetten. We zijn met scholen voor basis- en voortgezet onderwijs in gesprek om de werkwijze van dit project als een professionaliseringsactiviteit voor teams of vakgroepen in te zetten.

Ook willen we nog een serieuze poging wagen om juist studenten actief bij dit project te betrekken. We kiezen daarbij voor het Top-programma van de hogeschool. Voor dit programma zijn studenten geselecteerd die cognitief sterk zijn en zeer gemotiveerd voor het leraarsberoep. Binnen dit programma wordt ruimte vrij gemaakt voor studenten om samen met de instituutopleider en schoolopleiders vorm en inhoud te geven aan de concretisering van excellente beroepsuitoefening van leraren.

Voorts willen we nagaan in hoeverre we ervaringen van scholen kunnen vertalen in de inrichting van een Academisch opleidingsschool. Een doorgroeimogelijkheid voor opleidingsscholen met een prominente rol voor onderzoek.

Hoewel in het project Zicht op Excellentie niet alles verlopen is zoals de bedoeling was, is het een professioneel uitdagend project geweest, waarin basisscholen en hogeschool op een plezierige manier met elkaar samengewerkt hebben. De resultaten van het project bieden veel aanknopingspunten om op voort te bouwen.

REFERENTIES

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy; the exercise of control*. New York: Freeman and Company.
- Barber, M., & Mourshed, M. (2007). *How the world's best-performing school systems come out on top*. London: McKinsey and Company.
- Berg, E. van den, Wallace, J., & Pedretti, E. (2008). Multimedia cases, teacher education and teacher learning. In J. Voogt, & G. Knezek (Eds.), *International handbook of information technology in primary and secondary education* (pp. 475-488). New York: Springer.
- Cochran-Smith, M., & Lytle, S.L. (1999). Relationships of knowledge and practice: Teacher learning in communities. *Review of Research in Education*, 24, 249-305.
- Es, E. A. van, & Sherin, M. G. (2008). Mathematics teachers' "learning to notice" in the context of a video club. *Teaching and Teacher Education*, 24(2), 244-276.
- Essink, M. (2007). *Excellente scholen in het basisonderwijs: onderzoek naar kenmerken die door de inspectie van het Onderwijs gehanteerd kunnen worden om basisscholen met excellente kwaliteit te onderscheiden*. Enschede: Universiteit Twente.
- Hattie, J. (2003). Distinguishing expert teachers from novice and experienced teacher. *Conference Building teacher quality, what research tells us of the Australian Council for Educational Research*. Melbourne, Australië.

Knoope, M. (1997). *De Creatiespiraal, een natuurlijke weg van wens naar werkelijkheid*. Nijmegen: KIC.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2007). *Kwaliteitsagenda Primair onderwijs: Scholen voor morgen 2007-2011*. Den Haag: Staatsuitgeverij.

Muijs, D., & Reynolds, D. (2005). *Effective teaching: evidence and practice*. London: Sage.

Onderwijsraad (2011). *Excellente leraren als inspirerend voorbeeld*. Den Haag: Onderwijsraad.

Vervoort, M, & Van den Berg, E. (2008). Multimedia cases als schakel tussen opleidingstheorie en stagepraktijk: De rol van praktijkkennis van mentoren. In *Licht op leren. Proceedings Onderwijs Research Dagen* (pp. 448-449). Eindhoven.

Bijlage:

Zestien kenmerken excellent leraarschap gerangschikt naar hoofdcategorie ¹

A	<i>Een diepgaander inzicht hebben in en een uitgebreider handelingsrepertoire hebben op inhoudelijk en vakdidactisch terrein.</i>
1	Excellente leraren beschikken over meer diepgaander representaties over onderwijzen en leren.
2	Excellente leraren nemen in hun werk een probleemoplossende houding aan.
3	Excellente leraren kunnen anticiperen, plannen en improviseren als de situatie daarom vraagt.
4	Excellente leraren kunnen beter beslissingen nemen en kunnen beter identificeren welke beslissingen belangrijk en welke minder belangrijk zijn.
B	<i>Meer rekening houden met de specifieke context waarin het leren plaatsvindt en beter in staat zijn patronen te herkennen in de multi-dimensionaliteit van een klas, waardoor zij sneller en adequater reageren.</i>
5	Excellente leraren zijn bekwaam in het creëren van een optimaal leerklimaat.
6	Excellente leraren beschikken over een multi-dimensionale en complexe beelden van klassensituaties.
7	Excellente leraren zijn meer context afhankelijk en hebben veel situatiegebonden kennis.
C	<i>Beter inzicht hebben in de moeilijkheden die leerlingen met de leerstof kunnen hebben en door het geven van feedback bekwaam hierop in kunnen spelen. Ook hebben zij een onderzoekende houding ten aanzien van het leren van leerlingen.</i>
8	Excellente leraren zijn meer bedreven in het monitoren van problemen die leerlingen hebben en de beoordeling van hun niveau van begrip en vooruitgang, ze bieden veel meer relevante, nuttige feedback.
9	Excellente leraren zijn meer bedreven in het ontwikkelen en testen van hypothesen over leerproblemen of instructie- strategieën.
10	Excellente leraren beschikken over meer routinematige vaardigheden.
D	<i>Meer passie voor hun beroep hebben en zich respectvoller uiten over hun leerlingen.</i>
11	Excellente leraren respecteren leerlingen.
12	Excellente leraren zijn gepassioneerd voor lesgeven en leren.
E	<i>Een positievere invloed op het leren van leerlingen hebben omdat zij passende en uitdagende taken aan hun leerlingen aanbieden (adaptief vermogen). Bovendien richten zij zich minder op feitenkennis en meer op samenhangend en inzichtelijk leren.</i>
13	Excellente leraren betrekken leerlingen bij hun leerproces en ontwikkelen bij hen zelfsturing, doelgericht leren en een gevoel van eigenwaarde.
14	Zij geven adequate uitdagende taken en richten zich op uitdagende doelen.
15	Excellente leraren hebben een positieve invloed op de leerprestaties van leerlingen.
16	Excellente leraren bevorderen zowel oppervlakte als diep leren.

Noot: ¹ Hattie (2003) [vertaald].